

067 Photos I et II: neo-plastique

Vooraf

In het augustusnummer (1938) van het Zwitserse kunsttijdschrift *Das Werk*¹ verschijnt een kort artikel van Mondriaan in het Duits. Mondriaan heeft het artikel zeker niet in het Duits geschreven, maar zal een manuscript in het Frans naar de redactie van *Das Werk* hebben gestuurd. Wie Mondriaans artikel in het Duits heeft vertaald, is niet bekend.

In Mondriaans nalatenschap zijn twee manuscripten (in het Frans) gevonden die inhoudelijk overeenkomst vertonen met het Duitse artikel in *Das Werk*.

Bron

In archiefmap '36a' in het Holtzman Deposit² bevinden zich twee manuscripten. Het eerste - getiteld 'La neo-plastique.' - duiden wij aan als manuscript '36a[1]'³ en het tweede - getiteld 'Photos I et II: neo-plastique.' - als manuscript '36a[2]'.

Manuscript '36a[1]' bestaat uit één schrijfblokblad⁴ aan één zijde beschreven. De tekst is geschreven met pen en bevat een aantal correcties met pen en potlood. In de linkermarge van de tekst heeft Mondriaan (dwars) geschreven: 'article pour Zürich'⁵. Het manuscript is noch ondertekend, noch gedateerd⁶. De bron beschouwen we als authentiek en geautoriseerd.

Manuscript '36a[2]' bestaat ook uit één schrijfblokblad⁷, maar op de achterzijde staat nog een toevoeging voor de tekst aan de voorzijde geschreven. Het eerste gedeelte van de tekst aan de voorzijde is met twee verticale lijnen doorgehaald. Verder bevat de tekst enkele correcties. '36a[2]' is ondertekend en gedateerd: 'Piet Mondrian - 3 - 38'. De bron beschouwen we als authentiek, geautoriseerd en voltooid.

Manuscript '36a[2]' is overgeschreven van '36a[1]'. Dit is te zien aan de correcties in '36[1]' die in de lopende tekst van '36[2]' zijn opgenomen. Bovendien kan manuscript '36a[2]' opgevat worden als een voltooide tekst, omdat het is ondertekend en gedateerd. Bovendien heeft het een titel: 'Photos I et II: neo-plastique'.

De derde bron is de publicatie in het Duits in *Das Werk*⁸. De publicatie heeft geen titel en de vertaling volgt de Franse tekst van '36[2]' op de voet.

Basistekst en leestekst

Het verbeterde manuscript (netversie) '36a[2]' is de basis voor de leestekst van *Photos I et II: neo-plastique*. Het doorgehaalde tekstgedeelte is niet opgenomen in de leestekst⁹.

Titel

Manuscript '36a[2]' heeft als titel: *Photos I et II: neo-plastique*. Om welke foto's van schilderijen het hier gaat, heeft Mondriaan niet aangegeven. De titel van '36a[2]' is ook de titel van de leestekst: *Photos I et II: neo-plastique*.

Datering en ondertekening

Manuscript '36a[2]' is ondertekend en gedateerd: 'Piet Mondrian - 3 - 38'. De datering van de leestekst is derhalve: maart 1938¹⁰.

Ontstaan en publicatie

In 'Heft 8', het augustusnummer van *Das Werk* staat geschreven in een 'Redaktionelle Anmerkung'¹¹: 'Im Anschluss an die Kontroverse über die moderne Kunst im 'Werk', Heft 3, 1938, Seite

¹ *Das Werk: die Schweizer Monatschrift für Kunst, Architektur, künstlerisches Gewerbe*, Winterthur. Tijdschrift van de Bund Schweizer Architekten en de Schweizerischer Kunstverein van 1914 tot 1976. Redactie is in 1938 in handen van: Peter Meyer.

² Holtzman Deposit: Box 2, Folder 36a.

³ De aanduidingen [1] en [2] zijn door ons toegevoegd, omdat het hier om twee verschillende manuscripten gaat.

⁴ Afmeting: 26,7 x 20,9 cm (10½ x 8¼ inch).

⁵ Zürich: het kan zijn dat Alfred Roth bemoeienis had met de redactie van *Das Werk*.

⁶ Digital Appendix: Supplements 067 - La neo-plastique (manuscript 36a[1]).

⁷ Afmeting: 26,7 x 20,9 cm (10½ x 8¼ inch).

⁸ *Das Werk* 25, no. 8 (1938): 251.

⁹ Het doorgehaalde gedeelte is wel vermeld in de basistekst: Digital Appendix: Basic Texts - 067.

¹⁰ Mondriaan woonde op dat moment in Parijs: 278 Boulevard Raspail.

¹¹ *Das Werk* 25, no. 8 (1938): 256.

74 und Heft 5, Seite 159, haben wir gerne einem Künstler das Wort zu einer Darlegung der Argumente gegeben, die den Gegenstand der Meinungsverschiedenheiten, nicht diese selbst, betreffen. Eine solche Bemühung um Abklärung scheint uns bei weitem fruchtbarer als Kollektivproteste.⁷

Het is mogelijk dat Mondriaan benaderd is door de redacteur van *Das Werk* - Peter Meyer¹² - of door zijn vriend Alfred Roth om zijn mening te geven over de moderne kunst. Hij heeft daaraan gehoor gegeven en een tekst ingestuurd.

Eerder is vermeld dat manuscript '36a[2]' een verbeterde versie is van manuscript '36a[1]'. Mondriaan heeft het eerste gedeelte van '36a[2]' doorgehaald met twee verticale lijnen en daarvoor in de plaats een ander tekstgedeelte toegevoegd. Vermoedelijk heeft hij '36a[2]' daarna opnieuw overgeschreven en dit manuscript ('36a[3]') naar de redactie van *Das Werk* gestuurd. Dit laatste manuscript is niet teruggevonden.

De titel van '36a[2]' - *Photos I et II: neo-plastique* - doet vermoeden dat Mondriaan twee foto's heeft meegestuurd met de tekst. Naar alle waarschijnlijkheid waren dit foto's van twee van zijn schilderijen. Bij Mondriaans artikel is een afbeelding van een schilderij van hem afgedrukt; hoogst waarschijnlijk is dit één van de twee foto's die hij met het artikel heeft meegestuurd.

De Duitse vertaling van *Photos I et II: neo-plastique* verschijnt in het augustusnummer (1938) van het tijdschrift *Das Werk*¹³.

Afbeeldingen

In de publicatie is bij de Duitse tekst een afbeelding van een schilderij van Mondriaan geplaatst¹⁴. Onder de afbeelding staat vermeld: 'Piet Mondrian, Paris « Rhythmus von Linien und Farbe », 1937'. Mogelijk is deze afbeelding één van de twee foto's geweest, waarnaar de titel van *Photos I et II: neo-plastique* verwijst.

Reacties van tijdgenoten

Exact dezelfde Duitse vertaling van *Photos I et II: neo-plastique* verschijnt (1943) in de tentoonstellingscatalogus *Ausstellung: Moderne Malerei*¹⁵. De tekst 'In der Absicht [...]' gaat vergezeld van een korte biografie en een afbeelding van een schilderij van Mondriaan. De afbeelding laat een schilderij uit 1934 zien¹⁶; bijschrift: 'Piet Mondrian: Komposition, 1933 (aus "Abstraction-Création", Paris, 1934)'. De biografie zegt het volgende: 'Piet Mondrian. Geboren am 7. Februar¹⁷ 1872 in Amersfoort (Holland). Maler und Publizist. Studien an der Akademie Amsterdam. 1910-11 in Paris. 1919 Mitglied der "Stijl"-Gruppe. 1932 Gründer der Gruppe "Abstraction-Création". Lebte bis 1938 in Paris, dann in London. Lebt seit 1940 in New York.'

De inleiding van de tentoonstellingscatalogus is geschreven door de Zwitserse Carola Giedion-Welcker¹⁸; zij zegt over Mondriaan: 'Von dem geometrischen Element, das sukzessive in die Kunst Kandinskys eindrang, geht der Holländer Piet Mondrian, von vornherein aus. Er entwickelt seine Malmethode auf dieser neuen Basis konsequent weiter. Nach Aufopferung alles Pittoresken ist es ihm ausschließlich um die Herausarbeitung des Grundelementes der Malerei zu tun, um das Beziehungsspiel der reinen Farben und ihr sensibles Equilibrium in der Fläche. « La nouvelle culture est celle des rapports purs. Les formes sont neutres. Elles le sont à mesure qu'elles s'approchent de l'état universel ». ' Deze laatste zinnen zijn geciteerd uit *L'art nouveau - la vie nouvelle*. Hoe mevrouw Giedion-Welcker kennis heeft kunnen nemen van de inhoud van *L'art nouveau - la vie nouvelle* is niet ontdekt¹⁹, misschien via haar plaatsgenoot de architect Alfred Roth²⁰.

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *Photos I*

¹² Peter Meyer (1894–1984), Zwitsers kunsthistoricus.

¹³ *Das Werk* 25, no. 8 (1938): 251.

¹⁴ CRII: 392-393, B276/311 (Rythme de lignes droites (et couleur?). 1937 /Composition with Blue, Red, and Yellow. 1935-42, 1937/1942 (First state)).

¹⁵ *Ausstellung: 'Moderne Malerei'*. Gstaad, 1943: z.p.

¹⁶ CRII: 370: B243 (Composition in Black and White with Double Lines, 1934.)

¹⁷ Onjuist, moet 'März' zijn.

¹⁸ Carola Giedion-Welcker (1893-1979), Zwitsers kunstkritica.

¹⁹ Desgevraagd blijkt het typoscript *L'art nouveau - la vie nouvelle* (tekst 056) niet aanwezig in het archief van de familie Giedion-Welcker.

²⁰ Alfred Roth (1903-1998), Zwitsers architect (zie toelichting tekst 056).

et II: neo-plastique besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaanwoorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'²¹. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *angle droite, équivalence, forme délimitée (délimiter), formes particulières, moyens plastiques, neo-plastique, opposition rectangulaire, rythme dynamique, rapport de dimension, rapport de position, rapports mutuels, rapports purs.*

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Het manuscript *Photos I et II: neo-plastique* is ondertekend 'maart 1938'. Aangezien het geen uitgebreide tekst is, vermoeden we dat ze in korte tijd is geschreven en dat alleen ergens in maart 1938 aan de tekst is gewerkt. Volgens de Catalogue Raisonné heeft Mondriaan in 1938 tien schilderijen vervaardigd: B282-B291²². Hij zal tijdens het schrijven aan *Photos I et II: neo-plastique* met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

---

²¹ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

²² CRII: 395-399.